

УКРАЇНСЬКА НЕДІЛЬНА ШКОЛА
ТОВАРИСТВО „МАТИ УКРАЇНА”
ПОСОЛЬСТВО УКРАЇНИ В БОЛГАРІЇ

Софія
2013

Редакційна колегія:

А.Ангелова, доцент, директор Університетської бібліотеки Софійського університету Св. Климента Охридського, *В.Власенко*, кандидат історичних наук, доцент Сумського державного університету, *Е.Данков*, доцент Філософського факультету Велико-Тирновського університету, *В.Жуківський*, журналіст, видавець електронного видання "Українски вести", *П.Карагьозов*, професор, декан Факультету слов'янських філологій Софійського університету, *М.Карпенко*, професор Інституту філології Київського національного університету ім. Т.Шевченка, *Р.Конева*, доцент Інституту історії Болгарської Академії наук, *Я Терзійська*, кандидат філологічних наук, доцент Факультету слов'янських філологій Софійського університету, голова Асоціації Україністів Болгарії, *А.Якімова*, заступник голови фундації "Мати Україна", виконавчий директор Спілки українських організацій Болгарії

"ДРАГОМАНІВСЬКІ СТУДІЇ"
МАТЕРІАЛИ ШОСТОЇ ТА СЬМОЇ
МІЖНАРОДНИХ НАУКОВИХ КОНФЕРЕНЦІЙ

Відповідальна за випуск - Антоніна Якімова
Світлина на обкладинці - Дмитра Степовика

© Українська недільна школа, фундація "Мати Україна" 2013
© Антоніна Якімова, упорядкування 2013

Формат: 60x84/16; Печатни коли: 12,5; Тираж: 300
Предпечатна подготовка: "Бетапринт - Петрови и Сие"
Издатель: "Бетапринт - Петрови и Сие"
Печат: "ИД принт"
ISSN 1314-927X

За достовірність фактів, цитат, власних імен, посилань на літературні джерела та інших відомостей відповідають автори публікацій.

Європейський Конгрес Українців

Голова: мрс. Ярослава Хортяні: Hajós út. 1, 1065 Budapest, Hungary: tel./fax: +361 461-0111/12
Секретаріат: 49 Linden Gardens, Notting Hill Gate, London, England, tel. +44 20 7229 8392, fax: +44 20 7792 2499
email: eku@ecuk.org.uk, web-site: http://www.ukrajinci.hu/EKU.htm

Українсько-болгарська фундація
«Мати-Україна»
Голові Оргкомітету конференції
Антоніні Якимовій

Вельмишановна лані Антоніно!
Шановні члени Оргкомітету та Українсько-болгарська фундація «Мати-Україна»!

Щиро дякую Вам за запрошення до участі у конференції «Драгоманівські студії», присвячену 170-річчю з дня народження М. П. Драгоманова.

Дуже шкодую, що через поважну причину не можу бути присутньою на вашою заході. Користуючись нагодою, хочу висловити Вам усім, від імені Європейського Конгресу Українців, особливо українсько-болгарській фундації «Мати Україна», велику подяку за збереження та примноження української культури на теренах Болгарії.

Ми, українці Європи, добре усвідомлюємо, як нелегко працювати на благо України без реальної матеріальної бази. Українці Болгарії завдяки ентузіазму членів вашої громади довели, що можна долати усі перешкоди, творити добрі справи, пропагувати українську культуру та науку, як робив це наш славетний попередник Михайло Драгоманов. Цим великим вченим пишеться не тільки Україна, а й Болгарія. В особі М. Драгоманова поєдналися два слов'янських народи, український та болгарський, справжню дружбу яких скріплюєте Ви, теперішні українці Болгарії.

За це Вам великий уклін та шана. Бажаю вашому шановному зібранню успіхів в роботі конференції.

Прощу зачитати короткий опис діяльності Наталії Драгоманової, онука М. Драгоманова, поважного члена Товариства української культури в Угорщині.

З найкращими побажаннями та повагою,

Ярослава Хортяні
голова ЄКУ

Будапешт, 2011.10.12.

Міністерство освіти і науки України
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

Ministry of Education and Science of Ukraine

SUMY STATE
UNIVERSITY

40007, м. Суми, вул. Римського-Корсакова, 2
E-mail: kanc@sumdu.edu.ua
Телефон: +38(0542) 33-40-58, 33-00-24
Факс: +38(0542) 33-40-58

2, Rymsky-Korsakov St., Sumy, Ukraine, 40007
E-mail: kanc@sumdu.edu.ua
Telephone: +38(0542) 33-40-58, 33-00-24
Fax: +38(0542) 33-40-58

« 10 жов 2011 20 р. № 56.17/15-07/3604

На № _____

Голові Фундації «Мати-Україна»,
м. Софія

Вельмишановні організатори та учасники наукової конференції.

Щиро вітаємо вас із 170-річчям від дня народження всесвітньовідомого українського публіциста, історика, філософа, економіста, літературознавця, фольклориста та громадсько-політичного діяча Михайла Петровича Драгоманова, останні роки життя якого пов'язані з Болгарією.

Знаємо, що кілька років поспіль у Софії зусиллями місцевої української громади, викладачів і студентів-україністів Софійського університету імені Св. Климента Охридського, співробітників Інституту літератури БАН, Історичного музею міста Іхтіман, членів Асоціації болгарсько-української дружби та співробітництва, Асоціації українців Болгарії та за сприяння Посольства України в Болгарії проходять наукові конференції «Драгоманівські студії». Вони стали відомими не тільки в Болгарії, а й в Україні. З кожним роком розширюється склад учасників цих форумів. До них долучаються й науковці з України, в тому числі й нашого університету.

Впевнені, що цьогорічна конференція сприятиме поглибленню знань про життя та наукову спадщину славетного українського вченого, розширенню уявлень про його науково-педагогічну діяльність у Болгарії, зміцненню українсько-болгарської дружби та співробітництва науковців наших країн.

З повагою та побажаннями творчих успіхів

Ректор

А.В.Васильєв
професор,
заслужений працівник
освіти України

Валерій Власенко,
*кандидат історичних наук, доцент,
докторант Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

**УКРАЇНЬКА ГРОМАДА У БОЛГАРІЇ
МІЖВОЄННОГО ПЕРІОДУ
(за матеріалами паризького тижневика "Тризуб")**

Міжвоєнна українська політична еміграція в Європі займає важливе місце в українській історії першої половини ХХ століття. Це складне суспільно-політичне та соціокультурне явище вже знайшло певне відображення в історичній літературі. Розкриті різноманітні сторони життєдіяльності української еміграції на рівні континенту, його регіонів, окремих країн, політичних центрів, охарактеризована діяльність політичних партій, військових, громадських і фахових організацій, наукових і культурних інституцій, вищих навчальних закладів, кооперативів, показана роль окремих громадсько-політичних і культурно-освітніх діячів, науковців, військових, преси в емігрантському середовищі. Проте, по-перше, існує певна диспропорція у дослідженні еміграції по окремих регіонах і країнах континенту. Більш-менш широко висвітлена діяльність еміграції в країнах Західної і Центрально-Східної Європи і недостатньо - у балканських країнах. Більше уваги приділяється політичним центрам еміграції, що існували в Австрії, Німеччині, Польщі, Чехословаччині, Франції, ніж її периферійним осередкам. По-друге, поза увагою дослідників залишилася діяльність первинних осередків еміграції, тобто громадських організацій. Особливо це стосується тих країн, де українська еміграція була нечисленною порівняно з іншими країнами або російською еміграцією в тій країні. Саме такою країною була Болгарія. Тому актуальним є питання вивчення самоорганізації української політичної

еміграції у цій країні на рівні окремої громадської організації. Автор ставить собі за мету розкрити це питання на прикладі однієї з найбільш активних її організацій - Української громади у Болгарії крізь призму уенерівського тижневика "Тризуб".

Історіографія міжвоєнної української політичної еміграції у Болгарії невелика. У роботах українських авторів С.Наріжного, Д.Степовика, М.Ониськіва, Б.Хаварівського, В.Павленко, П.Соханя, І.Срібняка | В.Власенка коротко охарактеризована мережа громадських організацій еміграції [1, с.166-202; 2, с.119-121], українська емігрантська преса [3], висвітлена культурна та політична діяльність окремих емігрантів - М.Паращука [4; 5] та В.Филоновича [6], показані перипетії формування української еміграції [7]. Деякі питання існування української політичної еміграції та її громадських, культурно-освітніх і спортивних організацій у Болгарії висвітлено у збірниках документів [8] та документальних публікаціях [9]. До дослідження міжвоєнної української еміграції у Болгарії прилучилися і представники сучасної української діаспори у цій країні В.Жуківський [10] та А.Якімова [11, с.43-75].

У російській історіографії українську еміграцію в Болгарії або взагалі не виокремлюють від російського загалу, або згадують її як невід'ємну складову російської. Між іншим, такої точки зору дотримується і сербський фахівець з історії російської еміграції на Балканах М.Йованович [12, с.136-139]. Ще і нині точиться дискусія щодо понять "беженец" або "емігрант", "русская" або "российская" еміграція, "Российское Зарубежье" [13, с.13-54; 14, с.8-12], що мають і національний підтекст. На існування так званого "українського питання" серед російської еміграції взагалі й у балканських країнах зокрема звертають увагу лише В.Косик [15] та В.Шнірельман [16].

Серед болгарських дослідників російської еміграції, які вказують на наявність окремих українських емігрантських організацій та преси, слід назвати Д.Даскалова [17] та Ц.Кьосеву. При цьому перший автор називає керівників українських організацій, наприклад, В.Колесниченка, Я.Малиновського, І.Орлова, М.Паращука, Т.Полтавціва, П.Романюка та В.Филоновича діячами російської еміграції [17, с.161-166], які насправді були її опонентами. Не зрозуміло, за яким критерієм скульптора Михайла Паращука, який до падіння Австро-Угорщини був її підданним, до того, як емігрувати до Болгарії, перебував у Західній Європі, ніколи не жив у Росії та СРСР очолював у Болгарії низку українських організацій, що стояли на позиціях Української Народної Республіки, яка протистояла радянській і "білій" Росії, брав участь у з'їздах центрального українського політичного об'єднання в Європі - Головної еміграційної ради, обидва автори визнали російським художником [17, с.169; 18, с.89-91; 19, с.21, 23]. Зауважимо, що Ц.Кьосева чи не єдина серед болгарських

науковців, хто наголошує на національній відокремленості українців від російського емігрантського загалу [20, с.13-14, 190].

Сучасна болгарська преса також публікує матеріали про українські емігрантські громадські організації. Так, Ст.Райчевскі подав інформацію про декілька таких організацій, які відрізнялися між собою за політичним та ідеологічним спрямуванням, при цьому автор помилково визначив дату заснування Української громади [21].

Інформацію про українську еміграцію в Болгарії містять довідкові архівні видання - документальний каталог [22] та науково-інвентарний опис особового архіву професора М.Паращука у Центральному державному архіві Болгарії (Ф. 1717К) [23]. У першому виданні подано перелік документів з історії еміграції, що зберігаються у фондах кількох болгарських архівів і Національного літературного музею. Друге видання - довідник повного архіву професора, скульптора, громадсько-політичного діяча й одного з лідерів української міжвоєнної еміграції в Болгарії.

Важливим джерелом з історії української еміграції взагалі й у Болгарії зокрема є громадсько-політичний і літературно-мистецький тижневик "Тризуб", що виходив у 1925-1940 рр. в Парижі. Заснований з ініціативи С.Петлюри, він став друкованим органом Державного Центру Української Народної Республіки. Очолювали редакцію часопису члени Уряду УНР В.Прокопович та О.Шульгин. На сторінках тижневика публікувалися різноманітні матеріали про еміграцію у цій балканській країні. Вони відрізнялися розмаїттям жанрів й обсягом. Це були статті, кореспонденції, репортажі, листи, звіти, інформації (у рубриці "Хроніка. З життя української еміграції. В Болгарії"), документи (декларації, резолюції, звернення, оголошення), оприлюднені емігрантськими організаціями. Нами виявлено близько 80 матеріалів із зазначенням прізвища або псевдоніма автора (Балкан, Вовчанський, Глід-Ляховецький, Г.Карпилівський, Кирило Лойко, М.Малинівський, Я.Малинівський, Малинівський, Незалежний, Петлюрівець, Подорожній, Софіянин, Учасник конференції, Б.Цибульський, В.Чорненький), криптоніма (Б[орис].Ц[ибульський]., В[асиль].Ф[илонович]., В.Х., Г[аврило].О[гієнко]., Д[митро].Г[еродот]., І.С-ко, М[алинівський]., Н., О[всійко].) та без підпису.

Оскільки тижневик вперше побачив світ восени 1925 р., а міжвоєнна українська політична еміграція у Болгарії почала формуватися ще під час відомих подій 1917-1921 рр. у колишніх Російській та Австро-Угорській імперіях, а особливо після одеської, новоросійської та кримської евакуацій формувань білої армії, у складі яких (або разом з якими) залишили межі батьківщини загони українських повстанців, а також цивільні особи (біженці), звернімо увагу на таке. По-перше, з 1918 р. у Болгарії діяло Посольство України, яке очолювали спочатку О.Шульгин,

потім тимчасово Ф.Шульга та В.Драгомирецький. Певний період часу опікувався справами Посольства голова Надзвичайної дипломатичної місії УНР у Румунії К.Мацієвич. Українське дипломатичне представництво сприяло появі перших громадських організацій емігрантів.

По-друге, завдяки ініціативі підполковника В.Филоновича у 1921-1922 рр. було засновано 12 українських громад та гуртків, які діяли за статутом, затвердженим Урядом Болгарії [8, с.309]. З-поміж них - Українська громада, товариство "Січ", культурно-освітній гурток у Софії [9, с. 103-105]. Зусиллями емігрантів було зведено власний будинок "Українська хата", де розміщувалися ці організації, притулок та робітничий майстерня. З часом утворилася Філія Українського національного козацького товариства (УНАКОТО на чолі з І.Полтавцем-Остриницею) у Софії [24, с.44]. У 1924-1925 рр. завдяки їй та інтригам російської еміграції решта українських емігрантських організацій була заборонена. У цей час нелегально діяло декілька гуртків у селах Балабанове, Кочеронове, місті Перникта інших місцях. 1927 р. болгарський уряд легалізував "Українське культурне об'єднання", що сповідувало ідеологію УНАКОТО. До відновлення діяльності Української громади це була єдина легальна українська емігрантська організація в Болгарії. Відомо також про спортивне товариство "Український сокіл", яке було філією болгарського товариства "Юнак", проте воно не виявило ніякої активності й існувало лише на папері [25, арк.132зв. - 134].

У 1926-1928 рр. на сторінках "Тризуба" публікувалися матеріали про українську еміграцію, її спроби легалізувати громадські організації, наприклад, Громаду ім. Т.Шевченка у м.Перник, Український гурток з аматорською музичною групою у с.Балабанове, Український громадський комітет у Софії, проте вони були марними [26, с.26], згадувалися заходи еміграції щодо вшанування пам'яті М.Драгоманова, С.Петлюри, відзначення свята Покрови Пресвятої Богородиці тощо.

Вперше інформація про існування на початку 1920-х рр. Української громади у Болгарії згадується у "Листі з Балкан". Своїми враження від подорожі по Сербії та Болгарії поділився колишній член управи Кубанської Української Національної Ради, міністр юстиції Кубанської Народної Республіки Павло Сулятицький (під псевдонімом "Подорожній"), який у січні 1928 р. відвідав Софію, познайомився зі справами місцевої української колонії та висловив сподівання на відновлення Української громади у Софії [27, с.14].

Того ж року у "Листі з Болгарії" йшлося про співпрацю нелегальної Української громади на тартаку (лісопилці) у с. Балабанове з македонським благодійним товариством "Тодор Олександров" у м.Горна Джумая. На користь постраждалих від землетрусу у Болгарії аматорська трупа українських емігрантів поставила п'єсу М.Кропивницького "Не-

вольник". Вистава пройшла з успіхом, про що писала болгарська й македонська преса [28, с.18].

У 1926-1929 рр. українські емігранти неодноразово подавали на затвердження Уряду Болгарії статут Української громади. У цій справі з прем'єр-міністром А.Ляпчевим, міністром І.Русевим, заступником міністра внутрішніх справ Зубовим, депутатом парламенту Х.Василевим, начальником софійської поліції Карагьозовим зустрічалися емігранти М.Паращук та Б.Цибульський. З вищими болгарськими урядовцями листувався й колишній посол України в Болгарії О.Шульгин [25, арк.50-52]. Врешті-решт 19 червня 1929 р. Міністерство внутрішніх справ та народного здоров'я затвердило статут культурно-просвітнього товариства "Українська громада в Болгарії" (УГБ). 30 березня 1930 р. у церкві св. Кирила та Мефодія відбулося урочисте освячення прапора Громади. З цієї нагоди УГБ привітали Головний Отаман військ УНР, військовий міністр УНР, Український центральний комітет у Варшаві, громадські, спортивні, фахові емігрантські організації з Польщі та Чехословаччини [29, с.45].

Спочатку УГБ була малочисельною. Якщо у 1929 р. вона нараховувала 17 членів, то на початку листопада 1931 р. - більше 100. Зауважимо, що в цей час чимало емігрантів виїжджали з Болгарії, шукаючи кращої долі у Чехословаччині, Польщі, Франції, країнах Південної та Північної Америки. До складу УГБ належали переважно прихильники ДЦ УНР. Структура керівних органів була традиційною для українських громадських емігрантських організацій. Відповідно до статуту, загальними або надзвичайними зборами членів організації терміном на рік обиралися управа (рада) та ревізійна (контрольна) комісія. Склад управи - 5 членів: голова, його заступник, секретар, скарбник і радник, ревізійної комісії - 3 члени [30, арк.8], згодом додатково до управи і комісії обиралися по 2 заступники (кандидати в члени або "запасні" члени). За повідомленнями паризького "Тризуба", головою управи УГБ у різний час були Г.Крупницький, Я.Малиновський, М.Паращук, О.Романюк, П.Скрипаль, А.Тимофіюк, Б.Цибульський, членами управи - П.Блажко, Я.Володін, В.Дементюк, М.Земенко, Куліш, В.Маринчин, І.Мищенко, Оп.Мишустин, О.Палієвець, П.Педашенко, Г.Огієнко, Ю.Полтавченко, І.Салівон, членами ревізійної комісії - К.Батрак, Войницький, Зуб, М.Колодій, Крещанівський (Кришанівський), Ів.Мишустин, Цв.Мишустина, Пацюк-Іванов, І.Прокопів, Рибалко, І.Салівон, П.Скрипаль, А.Тимофіюк. Почесним головою організації (до 1936 р.) був М.Паращук, почесними членами - Л.Шишманова-Драгоманова, професор, ректор Софійського університету М.Арнаудов та письменник Ст.Чілінгіров [31, с.15].

Структурними підрозділами УГБ були Бюро праці, яке на початку листопада 1931 р. працювало близько 30 чоловік, та секції: хорова, художньо-мистецька, економічна тощо. У планах організації було

відкриття ощадної каси (кооперативу), власної школи, церкви, проте через низку причин об'єктивного та суб'єктивного характеру, матеріальну скруту вони так і не були реалізовані. Проте УГБ спромоглася 20 вересня 1931 р. відкрити Український клуб (інша назва - "Українська хата") [32, с.30], при якому діяли бібліотека-читальня та художньо-мистецькі гуртки.

Згідно зі статутом, Громада поширювала свою діяльність на територію всієї країни, проте невдовзі після створення організації у регіонах почали відкриватися її філії, які часто насправді ставали самостійними організаціями. У 1930 р. філії з'явилися у Бургасі та Варні, 1931 р. - Пловдиві [33, с.12], згодом - в Айтосі, Балабанові (тартак), Великому Тирнові, Відіні, Казанлику, Карнобаті, Кочеринові, Кулі, Ловечі, Ломі, Н. Загорі, Русе, Севлієві, Слівені, Ст. Загорі, Ямболі [23, с. 17-18]. На сторінках паризького "Тризуба" подавалися окремі матеріали про філії у Пловдиві [33-38], Відіні [39] та Русе [40].

Матеріальне становище організації було важким. Членських внесків не вистачало на здійснення запланованих заходів, тому для відшкодування витрат на різноманітні акції влаштовувалися лотереї, вечірки, вистави, концерти та інші культурні заходи.

Діяльність УГБ, незважаючи на її культурно-благодійне спрямування, була широкою та різноманітною. Політичний аспект діяльності УГБ виявлявся в її унерівській орієнтації. По-перше, це були акції із вшанування пам'яті Симона Петлюри. Вони відбувалися щороку у травні у формі академій або пам'ятних заходів, під час яких виголошувалися доповіді. Громада самостійно або спільно з іншими українськими емігрантськими організаціями влаштовувала панахиду у церкві св. Кирила і Мефодія у Софії, в якій брав участь український хор під керівництвом Я.Володіна або болгарський хор під орудою Дінева. У церкві ставили портрет С.Петлюри та розгорнутий прапор Громади з креповою стрічкою.

У 1929 р. панахида відбулася за участю великої кількості українців і болгар, польського посла та доньки М.Драгоманова Лідії Шишманової [41, с.28-29]. Зазвичай службу правив болгарський священник Димитрій, який впродовж майже 20 років був українським духівником. У 1932 р. панотець, зокрема, сказав: "Дорогі українці, принесімо гарячу молитву за спокій душі героя-мученика, який життя своє віддав на вівтар своєї батьківщини, щоб Бог почув нашу і його молитву і скоріше привів нас до рідної хати". Після панахиди та академії Г.Крупницький виконав на кобзі власні пісні "Плач козака УНР" та "В шосту річницю смерті Петлюри" [42, с.45-46]. В інші роки хор виконував пісню "Як умру", гімн "Ще не вмерла Україна". Часто під час таких акцій здійснювався збір коштів на підтримку Української бібліотеки імені С.Петлюри у Парижі [43, с.15]. Іноді до акції прилучалися і представники Союзу козаків-націоналістів

"Вільне козацтво" (Ф.Оболенський, В.Глазков) або Софійської козацької станиці на чолі з отаманом Косоротовим [44, с.14].

9 червня 1935 р. заходами спеціально створеного для цього Громадського комітету у складі українських організацій в одному з найпрестижніших залів столиці за участю болгарської громадськості відбулася святочна академія. На естраді (сцені) зали "Слов'янського товариства" було розміщено портрет С.Петлюри, а з боків - розгорнуті український і болгарський прапори. З рефератами та декламаціями віршів виступили І.Орлов, М.Ніцкевич, Г.Крупницький, М.Паращук, жалібний марш Шопена виконав болгарський піаніст, професор Х.Панчев, національні гімни України і Болгарії - український хор під орудою І.Орлова. З нагоди 10-ої річниці створення Музею визвольної боротьби під час заходу було організовано збір коштів на будівництво Українського дому у Празі [45, с. 14-15].

У зв'язку з перенесенням видання часопису "Гуртуймося" з Праги до Софії 1937 р. його редакція взяла активну участь в організації академії з нагоди 11-ої річниці трагічної смерті Головного Отамана військ УНР С.Петлюри та 20-ліття від дня відродження українського національного війська. Представник військового міністерства УНР на Балканах й одночасно видавець і редактор часопису В.Филонович виголосив доповідь "Вождь Українського Народу С.Петлюра і Армія УНР" [46, 0.7].

По-друге, УГБ приділяла чимало уваги подіям з історії УНР та тогочасним лідерам унерівського руху. Вона влаштовувала громадські заходи і панахиди по загиблих борцях за незалежну Україну. Так, у 10-ту річницю трагедії під Базаром у грудні 1931 р. у приміщенні Громади відбулася академія, в якій взяли участь не тільки українські емігранти, але і представники Польсько-болгарського та Польського товариств. Доповіді виголосили М.Паращук, Б.Цибульський, Г.Крупницький (прочитав надісланий В.Филоновичем з Праги реферат), В.Маринчин. Під час заходу присутні співали "Заповіт" Т.Шевченка та національний гімн "Ще не вмерла Україна". Відбулася також урочиста панахида, яку відслужив протоієрей Костянтин Рибальченко. Співав громадський хор [47, с.7]. І в наступні роки пам'ять загиблих героїв Другого зимового походу вшанувала не тільки УГБ, а й її філії [48-49].

Щороку Громада (часто разом з іншими українськими організаціями) відзначала державні свята, пов'язані з УНР - День Незалежності України (Проголошення Українською Центральною Радою IV Універсалу), День Соборності України [50-51], а також свято Покрови Пресвятої Богородиці [47, с.6-7; 52, с.28-29], яке шанували українські військові та козаки. Політичні мотиви мали й акції щодо іноземних політичних діячів, які були прихильниками незалежності України. У вересні 1931 р. урочистою панахидою УГБ вшанувала пам'ять польського політика, публі-

циста, творця концепції прометеїзму (визволення поневолених народів СРСР) Тадеуша Голувки [52, с.28].

Громада, як і понад 100 політичних, військових, громадських, культурних й освітніх організацій української еміграції в Європі, надіслала привітання керівнику ДЦ УНР Андрію Ливицькому з нагоди його 50-літнього ювілею [53, с.6]. На сторінках тижневика публікувалися докладні матеріали про відвідування Болгарії членами Уряду УНР в еміграції В.Прокоповичем [54], В.Сальським [55], Р.Смаль-Стоцьким [56], О.Шульгиним [57] та їхні зустрічі з членами УГБ.

По-третє, політичний підтекст на сторінках "Тризуба" мали публікації щодо відносин УГБ з українськими емігрантськими організаціями іншого ідеологічного спрямування. У Громади виникали тертя з Українським культурним об'єднанням, прихильниками гетьманів П.Скоропадського й І.Полтавця-Остряниці та ОУН, про що свідчить полеміка одного з керівників УГБ Б.Цибульського з опонентами [58-59] та стаття про зустрічі одного з ідеологів ОУН М.Сціборського з українськими емігрантами у Болгарії та реакція на це членів Громади [60]. Під псевдонімом "Незалежний", імовірно, публікувався відпоручник представника військового міністерства УНР на Балканах Б.Цибульський.

По-четверте, УГБ виступила ініціатором об'єднання українських громадських організацій у країні, плануючи це зробити під гаслами Української Народної Республіки. Наприкінці серпня 1933 р. Громада вже визначилася з делегатами на об'єднаний з'їзд [61]. Сам форум відбувся 15-16 жовтня того ж року у Софії. У ньому взяли участь 26 делегатів від 10 українських організацій у Болгарії. Більшість із них склали члени УГБ та її філій. Було проголошено про створення Союзу українських організацій у Болгарії (СУОБ), ухвалено низку постанов та обрано управу (П.Блажко, Д.Майстренко, Я.Малиновський, П.Литвиненко, А.Тимофіук) та ревізійну комісію (д-р Корниліїв, І.Литвинов, Й.Ткаченко) об'єднання [62]. У листопаді 1934 р. відбувся 1 Делегатський з'їзд СУОБ. На ньому були виголошені доповіді "Становище на Україні" Я.Малиновського, "Міжнародне становище й українська еміграція" професора Д.Шелудька, "Становище української політичної еміграції в Румунії" полковника Г.Порохівського (гість з'їзду з Румунії), ухвалені постанови й обрано нову управу у складі д-ра М.Корниліїва, Д.Майстренка, М.Паращука, Я.Малиновського, Г.Огієнка, О.Романюка, М.Тарабана та ревізійну комісію - А.Кириленка, І.Коршуна, Ю.Андрієвського, В.Дементюка, Г.Крупницького [63-64]. Союз здійснював майже такі ж акції, що і раніше УГБ, проте вони мали більш масовий характер і набували широкого розголосу не тільки серед української еміграції, "вільних козаків", а й болгарської громадськості [65-66]. Оголошення про заходи СУОБ заздалегідь друкувалися на сторінках болгарських газет "Зора" і "Мир" [67, с.14].

По-п'яте, УГБ безпосередньо й у складі СУОБ брала участь у загальному емігрантському об'єднано русі. Громада делегувала Б.Цибульського на Першу конференцію української еміграції, що відбулася у червні 1929 р. у Празі. Представник УГБ виголосив доповідь про становище та проблеми української еміграції в Болгарії, зазначивши, що уродженців України у Болгарії на той момент проживало близько 7 тис. чоловік, проте свідомих та приналежних до українських організацій - 200-300 чол. На форумі була створена Головна еміграційна рада (ГЕР), до складу пленуму якої до наступної конференції увійшов і Б.Цибульський [68, с.45; 69, с.13]. На сторінках тижневика "Тризуб" він критикував об'єднання емігрантів, ворожих до ідеї УНР [70, с.17-18]. На другій конференції ГЕР, що відбулася у вересні 1932 р. у Празі, УГБ представляв М.Паращук [71, с.14]. Він же був делегатом від кількох українських організацій (УГБ, її філій у Варні, Відіні, Пловдіві, Слівені та Українського товариства "Січ" у Софії) на Третій конференції ГЕР (лютий 1934 р., Прага) [72, с.8].

По-шосте, УГБ була учасником загальнонаціональних акцій української еміграції, зокрема, збирання коштів на будівництво Українського Дому в Празі, поповнення експонатами Музею визвольної боротьби України в Празі та книгами Української бібліотеки імені С.Петлюри в Парижі [45, с.14-15], проти політичних репресій в Україні. На загальних зборах Громади у грудні 1929 р. було схвалено текст протесту проти "терору большевицького на Великій Україні і доручено було подати його до відома громадянства й до преси" [73, с.17].

УГБ відгукнулася і на трагічні події 1932-1933 рр. в Україні. Громадівці взяли участь у проведенні 29 жовтня 1933 р. в Софії ініційованого СУОБ дня національної жалоби і протесту. З цією метою був створений оргкомітет на чолі з письменником С.Чілінгровим. Усім українським організаціям у Болгарії були розіслані обіжники та запрошення взяти участь у всеукраїнській акції протесту проти голоду та допомоги голодуючим. Столичні часописи "Мир", "Слово", "Македония", "Българска независимост" та провінційна преса опублікували статті про жахиття голоду, заклик до сумління цивілізованого світу та оголошення про проведення дня жалоби. У Софії панахиду по померлих відслужили два болгарські священики у церкві св. Кирила та Мефодія. Після панахиди у церковній залі відбулося віче протесту, на якому виступили С.Чілінгров, М.Ніцкевич, І.Орлов, Я.Лопух (від Софійської станиці вільних козаків ім. Н.Рябовола), П.Блажко. Там же було зібрано 900 левів на допомогу голодуючим. Подібні акції організували і деякі філії Громади [74]. На сторінках "Тризуба" була опублікована резолюція віча протесту [75]. У провінції виникло декілька місцевих комітетів допомоги голодуючим в Україні, а 18 листопада 1933 р. у Софії при СУОБ було створено Україн-

сько-болгарський центральний комітет допомоги голодуючій Україні. До його складу увійшли М.Арнаудов (голова), М.Паращук (заступник голови), Я.Малиновський (секретар), А.Тимофіюк (скарбник), К.Каравелова, С.Чілінгіров, ТВлайков, В.Колісниченко, Д.Майстренко та П.Блажко (члени). Місцезнаходження комітету: Софія, вул. Веслець, 20 [76].

Різноманітною була й культурно-освітня діяльність Української громади в Болгарії, проте на сторінках тижневика "Тризуб" порівняно з українськими організаціями в інших країнах, наприклад, Українською громадою у Белграді (Югославія) [77, с. 128-132], вона відображена недостатньо. Найбільш поширеними видами культурно-освітньої роботи були вечорниці, вечори-бали, концерти, вистави, лекції, святкові академії, відзначення національних і релігійних свят, ювілеїв українських культурних діячів, відкриття пам'яток тощо. Зазвичай культурні акції супроводжували громадські заходи, академії, релігійні чи світські свята. Так, 8 січня 1934 р. у залі столичної Учительської каси по вул. Славейков відбулася українська вечірка, кошти від проведення якої повинні були піти на допомогу голодуючим в Україні. У програмі вечірки була оперета "Бувальщина" за режисурою І.Хмаріна й участю Генкулової та дивертисмента, концерт зі співами, танцями, декламаціями віршів, грою на музичних інструментах. Особливу увагу аудиторії привернув 10-літній музикант Островський, який відзначився віртуозною грою на скрипці [78].

Щорічно у лютому-березні українська еміграція взагалі й Українська громада й Союз українських організацій у Болгарії зокрема влаштовували Шевченківські свята, присвячені дню народження і роковинам смерті Т.Шевченка. Ці дні вважалися національним святом, оскільки його відзначали представники усіх політичних течій і партій, громадських організацій української еміграції. Перші заходи громадівців були скромними. 9 березня 1930 р. одночасно відзначили День Незалежності України та роковини смерті поета. Г.Крупницький прочитав реферат, присвячений пам'яті Т.Шевченка [79].

У березні 1932 р. у Софії Шевченківське свято розпочалося з панахи у церкві св. Кирила та Мефодія, в якій взяло участь близько 200 осіб. Правила панахиди троє священиків. Після її закінчення у залі недалеко від церкви відбулася академія. Біля столу президії розмістили портрет поета та прапор УГБ. На початку академії український хор під керівництвом Я.Володіна виконав "Заповіт" Т.Шевченка. Промови виголосили І.Орлов, В.Маринчин. Секретар Громади Г.Крупницький під акомпанемент гітари виконав пісню "Зійшов місяць, зійшов ясний" та прочитав написаний ним вірш "До Тараса". Від українських "націоналістів" виступили В.Колісниченко і Н.Федоровський, Софійської козацької станиці - Я.Лопух. Останній промовець зазначив, що "Тарас Шевченко

є батьком і козаків, якими завше шанувався і зараз шанується по всіх козацьких закутках, а його безсмертний Кобзар є настільною книгою кожної хати". Академію заклав М.Паращук. Хор виконав гімн "Ще не вмерла Україна". Закінчилася акція святковим обідом на 50 осіб, серед яких, між іншим, були і "малороси" [80].

Наступного року у Шевченківському святі в Софії взяв участь оркестр, діти емігрантів та молоді люди декламували поезії, зокрема, Рибальченко прочитала вірш "Минають дні, минають ночі" [81]. У 1934 р. з ініціативи СУОБ Шевченківське свято пройшло у салоні "Aliance Francaise". Після доповіді С.Чілінгірова про творчість поета відбувся концерт. Український хор виконав "Заповіт" на музику О.Кошиця, "Учітєся" Д.Котка та "Сонце заходить" Д.Роздольського. Болгарська артистка Р.Кацарова під акомпанемент композитора Ц.Цанкова виконала його твори - "Жениш ме мамо", "Деяне", "Да бъхъ бистра вода". У другому відділенні концерту Черський прочитав вірш "Б'ють пороги", К.Цанкова під акомпанемент В.Цанкова виконала "Ой, у Києві" Ц.Цанкова, "Плавай, плавай, лебедонько" К.Стеценка, "Гопак" М.Мусоргського, український хор - твори "Чого мені тяжко" М.Волошина, "Розрита могила" Д.Котка, "Ой у саду" М.Гайворонського та "Стелися барвінку" Г.Давидовського [82].

На сторінках "Тризуба" зустрічаємо декілька матеріалів про організацію Громадою для дітей зустрічі Нового року, свята новорічної ялинки. Спочатку УГБ влаштовувала такі заходи самостійно [83], потім - спільно з іншими українськими організаціями. У 1933 р. заходами Громади й Українського культурного об'єднання на дитячу ялинку зібралося близько 60 дітей. Свято розпочалося з декламації віршів О.Олеся Наталією Рибалко та виконання танка "Гопак" Надією Толошною. А далі наввипередки діти читали українські вірші, за що отримували подарунки. Одна 4-річна дівчинка, не згадавши новорічних віршів, вийшла на сцену і сказала: "Люблю тата, маму й рідну Україну", чим розчулила дорослих [84]. Наступного року УГБ вперше від проведення свята новорічної ялинки отримала чистий прибуток майже у 900 левів. Враховуючи брак засобів на національне виховання дітей, Громада вирішила виділити кошти на придбання 50 дитячих книжок. Кожна дитина на святі отримала один пакет з цукерками другий - з практичними речами (хустка, рукавички, взуття, книжечка тощо) [85].

У 1936 р. завдяки зусиллям УГБ і СУОБ та ініціативи Н.Майстренко й Цв.Мишустині свято новорічної ялинки відбулося у приміщенні "Слов'янського товариства". Задоволені ялинкою залишилися не тільки 45 українських і болгарських дітей, але й їхні батьки та дорослі. Чистий прибуток цього разу склав лише 55 левів. Гарне враження справили невеличкі сценічні образи - байки Л.Глібова "Вовк і ягня" та "Горлиця й горобець" у виконанні Т.Маринчиної, В.Рибалко та Г.Власюк. Кращими

декламаторами визнали болгарських дівчат І.Петрову і Димитрану, які гарно прочитали українською мовою уривки з творів Т.Шевченка "Гамалія" та "Іван Підкова" [86]. Зауважимо, що українські емігранти щороку новорічні свята відзначали після Різдва Христового, проте оскільки 1935 р. Болгарія перейшла на новий стиль літочислення, українці вперше зустріли Новий рік до Різдва. Цього разу у приміщенні УГБ зібралися представники Громади, гімнастичного товариства "Січ" та Союзу козаків-націоналістів [87, с.13].

Тижневик "Тризуб" приділив місце на своїх сторінках і висвітленню такої важливої для української еміграції події, як встановлення пам'ятника на могилі відомого українського громадського діяча, професора Софійського університету Михайла Драгоманова, який останні свої дні провів у болгарській столиці. Вміщено повідомлення Виконавчого комітету у складі М.Арнаудова (голова Українсько-болгарського товариства), М.Паращука (голова УГБ) та Г.Крупницького (секретар УГБ) щодо підготовки до свята [88].

Розлогий матеріал було подано про урочисте відкриття пам'ятника М.Драгоманову. Розпочався захід 30 жовтня 1932 р. з урочистого засідання у залі Болгарської Академії наук. Першим виголосив доповідь М.Арнаудов, звернувши особливу увагу на етнографічні дослідження М.Драгоманова. Другим виступив професор О.Шульгин. Він розповів про еволюцію політичних поглядів мислителя французькою мовою, про що згодом писала болгарська преса. М.Паращук оприлюднив привітання від голови Директорії УНР А.Лівицького, голови Уряду УНР В.Прокоповича, колишнього гетьмана П.Скоропадського, Головної еміграційної ради, українських політичних партій, українських вищих навчальних закладів у Чехословаччині, наукових інституцій, різноманітних громадських організацій, редакцій періодичних видань еміграції та Західної України. Надійшло привітання і від П.Н.Мілюкова, який згодом очолив кафедру М.Драгоманова у Софійському університеті. Потім чоловічий хор у національному вбранні виконав болгарський і український гімни та декілька українських пісень. Всього у залі зібралося близько 300 осіб, серед них - президент БАН Мілетич, ректор і професори Софійського університету, чиновник царської канцелярії, політичні і державні діячі, дипломати, представники болгарської інтелігенції, російські професори В.Мякотін і П.Біцільлі. На почесному місці у залі знаходилася донька М.Драгоманова Лідія Шишманова з сином та невісткою. Роль почесного караулу у військових одностроях виконали члени гімнастичного товариства "Січ". Далі урочистості продовжилися на кладовищі. При відкритті пам'ятника виступили О.Шульгин українською мовою та учень М.Драгоманова, професор Войчев. Пізніше УГБ влаштувала товариський банкет [89].

На сторінках паризького тижневика було вміщено повідомлення про смерть відомого болгарського вченого, колишнього посла Болгарії в Україні, професора Софійського університету, учня і зятя М.Драгоманова Івана Шишманова. У похоронах та панахиді на могилі взяли участь керівники Громади О.Романюк, Б.Цибульський, В.Дементюкта І.Мищенко [90]. У лютому 1937 р. "Тризуб" повідомив про смерть Лідії Шишманової-Драгоманової. Некролог написав В.Филонович [91].

Не оминули своєю увагою дописувачі до тижневика "Тризуб" з Болгарії й участь українських емігрантів у різних заходах болгарської влади та громадському житті Болгарії. Наприкінці жовтня - на початку листопада 1930 р. у Софії відбулися урочистості з нагоди шлюбу болгарського царя з італійською принцесою. У заході брали участь і іноземці, організації яких діяли в Болгарії. Серед них - Українська громада в Болгарії та Українське культурне об'єднання. Кожна організація отримала окремий дозвіл на участь у святкуванні, проте, представляючи взагалі українську спільноту, вони виступили разом. Єдиною групою у 80 чоловік у національних костюмах українці з жовто-блакитним прапором пройшли вулицями Софії. Це був перший виступ українців у Болгарії, коли перед кількома сотнями тисяч жителів столиці вони представляли свою націю [92, с.10]. 8 листопада 1933 р. на похоронах відомого державного діяча, колишнього прем'єр-міністра Болгарії Андрія Ляпчева від українців взяв участь голова УГБ П.Скрипаль, який поклав на труну китицю білих хризантем та телеграмою висловив співчуття дружині померлого й болгарському уряду [93].

Отже, на сторінках паризького тижневика "Тризуб" публікувалися численні різноманітні матеріали про життя української еміграції у Болгарії взагалі та діяльність її громадських організацій зокрема. Інформація про Українську громаду у цій балканській країні була достовірною. До редакції вона надходила безпосередньо від членів Громади та одного з її керівників Б.Цибульського у вигляді статей, листів, звітів та коротких повідомлень. Найбільшою за обсягом інформації була рубрика "Хроніка. З життя української еміграції. В Болгарії", в якій подавалися лише факти з життя УГ. Незважаючи на ідеологічну спрямованість тижневика, опубліковані на його сторінках матеріали є репрезентативними. Часопис "Тризуб" може стати предметом наступних розвідок з історії громадських організацій української еміграції у Болгарії та діяльності окремих її представників.

Джерела та література

1. Павленко В. Українсько-болгарські взаємини 1918-1939 рр. - К.: Інститут історії України НАН України, 1995. - 224 с.
2. Наріжний С. Українська еміграція. Культурна праця української еміграції 1919-1939 (матеріали, зібрані С.Наріжним до частини другої). - К., 1999. - 272 с.

3. Павленко В., Сохань П. Українська емігрантська преса міжвоєнного періоду // Українська діаспора. - К.-Чикаго, 1992. - 4. 1. - С.85-98.
4. Степовик Д. Скульптор Михайло Парашук: життя і творчість. - Едмонтон-Торонто-К., 1994. - 227 с.
5. Ониськів М., Хаварівський Б. Українець Михайло Парашук: Ровесник болгарської волі, Страдник нашої долі. - Тернопіль, 2003. - 173 с.
6. Власенко В.М. "Тут повстали нові Карпатські Крути" (до біографії автора спогадів "Березневі дні Карпатської України" Василя Филоновича) // Сумський історико-архівний журнал. - 2009. - №VI-VII. - С.141-148.
7. Срібняк І. Початки української військової еміграції на Балканах (1921-1923 рр.) // Військово-історичний альманах. - К., 2006. - №2. - С.45-55.
8. Українська політична еміграція 1919-1945: Документи і матеріали - К 2008. - 928 с.
9. Власенко В. До громадсько-політичної діяльності Василя Филоновича у Болгарії у 1921-1922 рр. // Київська старовина. - 2010. - №6. - С.97-115.
10. Жуківський В. До 130-річчя з дня народження М.І.Парашука (1873-1963) - видатного українського скульптора, автора пам'ятника М.П.Драгоманову // Матеріали першої, другої та третьої наукових конференцій "Драгоманівські студії". - Софія, 2008. - С.74-80.
11. Якімова А. Українці в Болгарії: філософія історичного буття (нариси) - Софія, 2011. - 100 с.
12. Йованович М. Русская эмиграция на Балканах: 1920-1940/ Пер. с сербск. А.Ю.Тимофеева. - М., 2005. - 488 с.
13. Сабеникова И.В. Российская эмиграция (1917-1939): сравнительно-типологическое исследование: Монография. - Тверь, 2002. - 431 с.
14. Бочарова З.С. Российское зарубежье 1920-1930-х гг. как феномен отечественной истории. - М., 2011. - 304 с.
15. Косик В.И. Украинский вопрос и проблема "балканизации" России в среде русских эмигрантов в 1930-е годы: в связи с выходом в свет сборника документов "Чему свидетели мы были" // Славяноведение. - М., 1999. - №4. - С.64-70.
16. Шнирельман В.А. Русские, нерусские и евразийский федерализм: Евразийцы и их оппоненты в 1920-е годы // Славяноведение. - М 2002 - №4 - С.3-20.
17. Даскалов Д. Бялата емиграция в България. - София, 1997. - 181 с.
18. Даскалов Д. Издательская деятельность русской эмиграции в Болгарии // Славяноведение. - М., 1996. - №5. - С.84-97.
19. Кюсева Ц. Русские художники-эмигранты в Болгарии // Славяноведение. - М., 1996. - №4. - С.11-23.
20. Кёсева Ц. Болгария и русская эмиграция: 1920-1950-е годы / Пер. с болгар. науч. ред. Е.В.Михайлова. - М., 2002. - 312 с.
21. Райчевски С. Украински организации в България //Детонация - София 2009. - февруари. - С.4.
22. Украинската емиграция в България след Първата световна война: Документален каталог / автори и съставители В.Москаленко, Е.Хакова. - София, 2000. - 151 с: ил.
23. Хакова Е., Москаленко В. Проф. Михайло Иванович Парашчук. Украински скулптор и обществено-политически деец (1878-1963): Научно-инвентарен опис на личния архив на проф. Михайло Парашчук ЦДА на Р.Б. Ф. 1717К. - София: Парадигма, 2007. - 349 с. + ил.
24. Власенко В.М. Філія Українського національного козацького товариства у Болгарії (1923-1936) // Історико-культурна спадщина Українського козацтва у виховній діяльності сучасних вишів: Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, 21-22 квітня 2011 р., м.Харків. -Х.: ХДТУБА, 2011. - С.44-45.
25. Центральний державний архів громадських організацій України, ф.269, оп.2, спр.272.
26. Хроніка. О. В Болгарії // Тризуб. - 1926. - №30. - С.26.
27. Подорожній. Де-що про українську еміграцію на Балканах (Лист з Балканів) //Тризуб. - 1928. - №9. - С. 13-15.
28. В.Х. Лист з Болгарії //Тризуб. - 1928. - №31. - С. 18-19.
29. Хроніка. З життя еміграції. В Болгарії. Незалежний. З українського життя в Болгарії // Тризуб. - 1930. - №16-17. - С.45-46.
30. Държавен архив София, ф. ЗК, оп.1, а.е.278, л.8.
31. Хроніка. З життя еміграції. В Болгарії. Г.О. Загальні збори Української Громади в Софії // Тризуб. - 1936. - №8. - С.14-15.
32. Хроніка. З життя еміграції. В Болгарії // Тризуб. - 1931. - №42. - С.30.
33. Незалежний. Лист з Болгарії // Тризуб. - 1932. - №1. - С.12-14.
34. Хроніка. З життя еміграції. В Болгарії. З життя Української Громади в Пловдиві // Тризуб. - 1932. - №28-29. - С.46.
35. Хроніка. З життя еміграції. В Болгарії. Лойко Кирило. Українсько-кубанська вечірка в Пловдиві //Тризуб. - 1933. - №18. - С.13-14.
36. Хроніка. З життя еміграції. В Болгарії. Свято "359" в Пловдиві // Тризуб. - 1934. - №3. - С. 15.
37. Хроніка. З життя еміграції. В Болгарії. Загальні збори Української Громади в Пловдиві // Тризуб. - 1934. - №13-14. - С.43-44.
38. Хроніка. З життя еміграції. В Болгарії. З життя Української Громади в Пловдиві // Тризуб. - 1935. - №13. - С. 13-14.
39. Хроніка. З життя еміграції. В Болгарії. Заснування Української Громади в Видині // Тризуб. - 1934. - №16. - С. 13.
40. Хроніка. З життя еміграції. В Болгарії. З життя української еміграції в Русе //Тризуб. - 1935. - №5. - С.11.
41. Хроніка. З життя еміграції. В Болгарії. В 3-тю річницю в Софії // Тризуб. - 1929. - №25. - С.28-29.
42. Хроніка. З життя еміграції. В Болгарії. Карпилівський Г. Панахида та академія пам'яті С.В.Петлюри у Софії // Тризуб. - 1932. - №28-29. - С.45-46.
43. Хроніка. Роковини смерті бл. пам. С. Петлюри. М.Малинівський. Обходина 8 річниці смерті С. Петлюри в Болгарії // Тризуб. - 1934. - №21. - С.14-15.
44. Хроніка. З життя еміграції. В Болгарії. Карпилівський Гр. Річниця смерті С. Петлюри в Софії // Тризуб. - 1935. - №27. - С.13-14.
45. Хроніка. З життя еміграції. В Болгарії. Балкан. Урочиста академія св. пам'яті С. Петлюри в Софії // Тризуб. - 1935. - №27. - С.14-15.
46. Вшанування світлої пам'яті Симона Петлюри на 11 роковини його смерті. В Софії // Тризуб. - 1937. - №25. - С.6-7.

47. Глід-Ляховецький. Українське громадянство і його культурно-просвітня праця в Болгарії (Лист із Болгарії) // Тризуб. - 1932. - №6. - С.5-7.
48. Хроніка. З життя еміграції. В Болгарії. "359" в Софії // Тризуб, - 1933 - №47. - С.31.
49. Хроніка. З життя еміграції. В Болгарії. "359" в Пловдиві // Тризуб - 1934 - №6. - С.14.
50. Хроніка. З життя еміграції. В Болгарії. Карпилівський Г. Свято державності в Софії // Тризуб. - 1933. - №16-17. - С.28-29.
51. Хроніка. З життя еміграції. В Болгарії. 22 січня в Софії // Тризуб - 1934 - №6. - С.14-15.
52. Хроніка. З життя еміграції. Незалежний. В Болгарії // Тризуб - 1931 - №41. - С.28-29.
53. В день 50-тиліття // Тризуб. - 1929. - №16-17. - С.2-6.
54. З подорожі В.Прокоповича. ІІ. Н. В Софії // Тризуб. - 1930. - №33. - С.11-13.
55. Незалежний. З подорожі В.Сальського. ІІІ. В Болгарії // Тризуб - 1931 - №34. - С.24-26.
56. Карпилівський Г. Лист із Софії // Тризуб. - 1932. - №18-19. - С.33-34.
57. Д.Г. Подорож О.Шульгина // Тризуб. - 1932. - №48. - С.15-17.
58. Хроніка. З життя еміграції. В Болгарії. Ворскленко І. Пишуть з Болгарії // Тризуб. - 1930. - №48. - С.27.
59. Хроніка. Листи до Редакції. Цибульський Б. [Лист] ІІ. // Тризуб - 1931 - №8. - С.30-31.
60. Незалежний. Лист з Болгарії // Тризуб. - 1931. - №41. - С.14-17.
61. Хроніка. З життя еміграції. Вовчанський. В Болгарії // Тризуб - 1933 - №32. - С.28.
62. Хроніка. З життя еміграції. Карпилівський Г. В Болгарії // Тризуб - 1933 - №41. - С.30-32.
63. Хроніка. З життя еміграції. В Болгарії // Тризуб. - 1934. - №37. - С.15.
64. Малинівський Я. Перший делегатський з'їзд Союзу Українських Організацій в Болгарії (Лист із Софії) // Тризуб. - 1935. - №3-4. - С.14-16.
65. Хроніка. З життя еміграції. Софіянин. В Болгарії // Тризуб - 1935 - №14. - С.13.
66. Дев'ята річниця смерті С. Петлюри. В Болгарії // Тризуб. - 1935 - №23. - С.12.
67. Хроніка. З життя еміграції. В Болгарії // Тризуб. - 1936. - №6. - С.13-14.
68. Учасник конференції. Перша Конференція української еміграції // Тризуб. - 1929. - №29-30. - С.40-46.
69. 1-а Конференція української еміграції в Празі і Головна Еміграційна Рада // Тризуб. - 1929. - №50. - С.10-21.
70. Цибульський Б. Лист із Болгарії // Тризуб. - 1929. - №36. - С.16-19.
71. Чорненький В. Друга конференція Головної Еміграційної Ради у Празі 24-25 вересня 1932 р. // Тризуб. - 1932. - №38. - С.13-15.
72. Третя конференція Головної Еміграційної Ради // Тризуб. - 1934 - №8 - С.4-9.
73. Червоний терор на Україні // Тризуб. - 1930. - №4. - С.15-17.
74. Хроніка. З життя еміграції. М. В Болгарії // Тризуб. - 1933. - №42. - С.15.
75. Хроніка. З життя еміграції. В Болгарії. Резолюції, прийняті 29 жовтня українською еміграцією в Софії // Тризуб. - 1933. - №44. - С.13-14.
76. Хроніка. З життя еміграції. В Болгарії. Українсько-Болгарський Комітет допомоги голодуючій Україні // Тризуб. - 1933. - №44. - С.13.
77. Власенко Валерій. Українська громада у Белграді у міжвоєнний період (за матеріалами паризького "Тризуба") // Київська старовина. - 2011. - №1. - С.123-136.
78. Хроніка. З життя еміграції. В Болгарії // Тризуб. - 1934. - №7. - С.13.
79. Хроніка. З життя еміграції. В Болгарії. Незалежний. Обходини свят Шевченка та річниці незалежності // Тризуб. - 1930. - №14. - С.28.
80. Хроніка. З життя еміграції. В Болгарії. Шевченківське свято в Софії // Тризуб. - 1932. - №17. - С.13.
81. Хроніка. З життя еміграції. В Болгарії. Балкан. Шевченківське свято в Софії // Тризуб. - 1933. - №16-17. - С.29.
82. Хроніка. З життя еміграції. В Болгарії. Шевченкове свято в Софії // Тризуб. - 1934. - №13-14. - С.43-44.
83. Хроніка. З життя еміграції. В Болгарії. З життя української колонії // Тризуб. - 1930. - №9. - С.28.
84. Хроніка. З життя еміграції. Карпилівський Г. В Болгарії // Тризуб. - 1933. - №14. - С.15.
85. Хроніка. З життя еміграції. В Болгарії. Українська ялинка в Софії // Тризуб. - 1934. - №6. - С.14-15.
86. Хроніка. З життя еміграції. В Болгарії. Малинівський. З життя Союзу Українських Організацій в Болгарії // Тризуб. - 1936. - №8. - С.15.
87. Хроніка. З життя еміграції. В Болгарії. Зустріч Нового Року в Софії // Тризуб. - 1935. - №13. - С.13-14.
88. Хроніка. З життя еміграції. В Болгарії. Від Комітету по посвяченню пам'ятника проф. Михайлові Драгоманову у Софії // Тризуб. - 1932. - №37. - С.11-12.
89. Софіянин. Драгоманівське свято в Софії // Тризуб. - 1932. - №47. - С.16-20.
90. Хроніка. З життя еміграції. В Болгарії. Незалежний. Річниця смерті проф. Шишманова // Тризуб. - 1930. - №28. - С.31.
91. В.Ф. Лідія Шишманова-Драгоманова (Лист із Болгарії) // Тризуб. - 1937. - №7-8. - С.32.
92. Незалежний. Лист з Болгарії // Тризуб. - 1930. - №46. - С.9-10.
93. Хроніка. З життя еміграції. В Болгарії. На похороні болгарського державного мужа Ляпчава // Тризуб. - 1933. - №44. - С.14.